

Jan Patocka (1907-1977) i Europa

Francesc TORRES (Universitat de les Illes Balears), Joan Lluís LLINÀS (UIB), Andrés JAUME (UIB)

Ara bé, el que anomenem la humanització de l'home és precisament el fet que no es limiti a actuar, sinó que pretengui conèixer les raons per les quals actua. És això el que des de Grècia ha caracteritzat l'Occident; és això justament el que en aquest moments està, segons sembla, en crisi.

[Josep FERRATER MORA (1960)]

D'acord amb la concepció socràtica de la filosofia que defensa Jan Patocka, podem dir que la mesura del valor de la tasca filosòfica no seria el fet de presentar respostes definitives sinó la clara articulació de les preguntes fosques i enfosquides que dominen la crisi d'una època. Això és la gran realització de Patocka: obligar a plantejar-se les preguntes crucials que bategaran incansablement en el fons del món actual.

Podem afirmar que la seva producció és una excel·lent introducció per a la comprensió de Husserl i Heidegger. Els seus assaigs sobre la filosofia antiga, els seus estudis sobre la història de la ciència i la seva interpretació de l'obra de Comenius li atorguen un lloc important en la història de la recerca filosòfica, però també en el camp de la pedagogia, de la història i de l'erudició.

Ara bé, la pregunta cabdal és si va ser un filòsof original. La contribució més important de Patocka, pensant de manera simultània Husserl i Heidegger, va consistir en pensar a la vegada la realitat com a significativa i la realitat com a autònoma en la seva integritat. L'home occidental necessitava un recurs per tal d'afrontar la nova situació tràgica del vell continent. D'ací que tant bon punt es produeix en la seva vida aquesta perillosa i insuportable fissura, Patocka cerqui

una fenomenologia «asubjectiva», que també ha de ser inevitablement dialèctica. Aleshores, comprendre'ns no és solament una tasca científica, sinó una exigència moral. En una època tecnològica, la filosofia afronta la temptació permanent d'esdevenir una *tekhné*, una ciència entre les altres ciències, i es pot caure en l'oblit de la pregunta pel sentit del tot, la coordinació universal de les coses. ¿Restava un xic d'esperança?

L'intent de resposta de Patocka el trobem en alguns textos dels darrers anys de la seva vida, com per exemple «¿És possible la fi de la filosofia?» (*Muze filozofie zaniknout*) i en un esborrany d'un estudi que té com a títol «Europa i Post-Europa». Patocka considera en aquests textos la possibilitat que la humanitat pugui perdre l'habilitat distintiva de plantejar-se el sentit del tot i perdre's entre els particulars, oblidant la cura de l'ànima en favor de la cobdícia per les coses. No es preocuparia de la visió de la transcendència, de la justícia, de la veritat i de la bellesa. En aquesta situació, Europa s'enfonsaria a un nivell de vida prehumà i prehistòric, i cauria dintre d'un cicle de necessitat i satisfacció, avàrcia i gratificació. El hereus d'Europa i també l'Europa contemporània sembla que només han tingut cura d'aquesta part de l'herència. No pensen i es dediquen a l'acció o a la repetició formulària de les creences sense fonament, o a les menudeses de la vida quotidiana. Per tant, arribaria el final de la filosofia, encara que per raons de sentiment o d'inèrcia institucional podríem continuar emprant el mot «filosofia» per a designar la ciència teòrica o la teoria lingüística. Això també significaria la fi de la humanitat en el seu sentit occidental, encara que l'espècie biològica de l'*Homo sapiens* arribàs a superar la devastació ecològica produïda per la universalització de la cobdícia.

L'home camina per la vida patint tota mena d'empentes. Ara bé, Patocka estava convençut, malgrat les tendències del moment, que la pregunta filosòfica no seria silenciada: tota la seva obra és una afirmació que la confrontació de la

llibertat amb la seva finitud conduirà sempre la humanitat a la pregunta sobre el sentit i sobre la integritat de l' ésser i, per tant, a la cura de l'ànima i sobre el sentit del tot. Això és el que dóna al seu preguntar un significat universal i una validesa perenne. No és simplement que el seu filosofar faci intel·ligible la dialèctica de Husserl i Heidegger, sinó que articula una dialèctica més profunda que la que representaren Husserl i Heidegger en el seu temps. Podem dir que la pregunta de Patocka pot ser veritablement perenne. Ara bé, ens podem preguntar si les seves respostes particulars, concretes, que Patocka proposa, poden reclamar l'esmentada validesa perenne. Patocka té una gran esperança en l'efecte de la sacsejada. Creu que pot remoure la preocupació i l'interès de la humanitat per als particulars. No és evident que la pèrdua de tot ens particular condueixi els homes a un nou descobriment de la terrible grandesa de la tangible bondat de l' ésser. Després de les dues guerres mundials i les seves conseqüències, Patocka afirmava del segle xx que era una guerra permanent, com també ho digueren alguns contemporanis il·lustres (com Paul Tillich), o ho pensava del seu moment Comenius (1592-1670) abans d'ells.

D'acord amb la història i la psicologia individual, podem dubtar del sofriment sempre que sigui creador. També pot ser destructiu i dur al pessimisme i a una posició passiva. ¿No podríem afirmar que definir la nostra opinió o actitud davant un fet i actuar, com va fer Patocka signant la *Carta 77*, o prendre posició com fan els ecologistes davant la destrucció paisatgística, pot ser una resposta que reclami una validesa perenne? ¿Per què cercar la resposta en el pessimisme i en la sacsejada del sofriment i no en la justícia i l'amor? Evidentment, això implica tenir cura d'un mateix, com ens diu Tomas Masaryk, mestre de Patocka, en la presentació dels principis cardinals de l'ètica humanista. La cura d'un mateix, doncs, és el camí patockià per a la salvació d'Europa.